

יום הזכרון לתרומפלדור (במקום קדיש)

פרסום ראשון: היינט, 2 במארס 1928

שפת המקור: יידיש

ביום - שנה אומרים "קדיש". מה עניין של "יתגדל ויתקדש שמו של היושב במרומים" – לאבל ולקברים? טעמו של הקדיש הוא מן-הסתם בכך, ש"שמיה דקודשא בריך הוא" – המהולל בו אינו כל-כך אלוהיך, כמו אלוהי המת – אותו קודש, שלמענו חי ולמענו אולי גם מת. ה"יתגדל ויתקדש", המפורש מנקודת-ראות זו, משמעו בלשון הבריות: אף-על-פי שאתה, אנוש, נפלת, הקודש, שאותו עבדת, מוסיף להיות גדול וקדוש. ואנו, הנשארים, נמשיך בעבודתך ובמלחמתך לנצחוננו.

לפיכך, קודם שקובעים הספד ביום השנה למותו של אדם גדול, מן החובה לעשות חשבון-נפש, אם מתכוונים לכך בכובד-ראש, אם באמת מוכנים ללכת בעקבותיו. אם כך הוא הדבר, רשאי אתה לומר קדיש אחריו, כי אז אתה יורשו, ואם לא – ה"קדיש" שלך אינו אלא גיבוב של מלים נבובות, והרעש ביום-השנה אינו אלא קומדיה.

כשנתיים לפני המלחמה העולמית עשתה רוסיה הרדיקאלית רעש גדול בקשר ליום-השנה השלושים למותו של גריבלדי. הייתי אז עיתונאי רוסי, ושאלתי את חברי: מה טעם יש לחגיגה, שאתם חוגגים לזכר אדם כגריבלדי? הרי הוא היה ההתגלמות של מה שקרוי בלשונכם "שובניזם". לא פשוט לאומיות, אלא שוביניזם דווקא. הוא לא שאף ל"אוטונומיה" בשביל האיטלקים, אלא ליצירת מדינה נפרדת, לשבור את המדינות הקיימות, לגרש את הגרמנים. גם בימיכם, 1912, יש אומות מדוכאות, החולמות על עצמאות מדינית: פולנים, צ'כים, אותם איטלקים באוסטריה, או ציונים. אבל לדידכם חלומות כאלה מוקצים מחמת

מיאוס הם. באיזו רשות איפוא מוחאים אתם כף לכבוד מורה, בשעה שאתם שונאים את רעיונותיו, שדוגלים בהם תלמידיו?

היום עלי להציג אותה שאלה לגבי יום-השנה למותו של תרומפלדור. בין אלה ששרים את שיר תהילתו מצויים המתנגדים המרים ביותר לכל מה שקשור בחרב וברובה ובאקדח. אבל שמו של תרומפלדור הרי קשור בראש וראשונה במיני נשק כאלה דווקא וכדומה להם. נכון, הוא גם יסד את ה"חלוץ", וגם זוהי אבן-חן חשובה בכתרו. אבל מגוחך הוא להכחיש את העובדה, שבזכרון הקיבוצי של עמנו תרומפלדור הוא בראש וראשונה חייל. על כך שהוא למעשה אבי התנועה החלוצית אין ההמונים יודעים כלל או יודעים אך מעט. תשעים ותשעה מתוך מאה יהודים, שכבר למדו לדבר בהתלהבות וברגשות-תודה על החלוצים, יפקחו בתמיהה את עיניהם כשיאמרו להם, שהתודה מגיעה קודם- כל לגיבור תל-חי. אבל את המלה "גיבור-תל-חי" יודעים הם על פה – לרבים זהו הדבר היחיד הידוע להם על תרומפלדור, זהו "גדוד". ונוסף על כך אין הם מבדילים בין גדוד גליפולי, שהוא יצר אותו ועמד בראשו זמן רב, ובין המלים: תרומפלדור – לגיון – תל-חי. אגדת תרומפלדור, כפי שנתקבלה על המוני העם, היא אגדה על חייל יהודי ולא על עסקן ציבורי.

משום כך גם נפוץ כל-כך שמו בקרב המוני-העם. אין זה נכון, שהיהודי " שונא דברים כאלה". שנאה זו בודו המפרשים: בלבו של היהודי הפשוט והרגיל מפעמות התלהבות והערצה ללא-גבול, ואולי גם כיסופים, ליד חזקה, שיהא בכוחה לריב את ריב היהודי הנעשק. כל מי שראה פעם חסידים בעלי זקנים ארוכים במשחק כדורגל של "הכוח-וינה"¹ יודע זאת. כך אפילו הנשים: כל יהודיה בגליציה, מן הרבנית ועד התגרנית בשוק, יודעת ומעריצה את

¹ קבוצת כדורגל יהודית בווינה, שזכתה באליפויות הרבה ונתפרסמה בעולם כולו. היא עמדה בשיא הצלחתה ותהילתה בשנות-העשרים של המאה.

שמו של ברייטברט הצעיר (נפטר בינתיים, למרבה הצער), הוא שמשון החדש, שעשה אתנחתא ושלשלת ממטילי-ברזל כבדים בעצם-ידי. גם הפופולאריות של שוורצברד² מוכיחה זאת. היהודי הפשוט יודע, שסטירת לחי מצלצלת אין הוא עצמו יכול לתת, אבל רק המפרשים מפרשים, שהוא גאה על אי-יכולתו זו – אדרבא, הוא רואה בכך מחלה, מחלה כשאר מחלות הגלות, ולבו מתרונו בקרבו, כשהוא רואה אח, שיודע לעשות זאת.

אין גם מן האמת בהטעיה עצמית ובהולכת הבריות שולל, שההמונים מעריצים בתרומפלדור לא את הגיבור אלא את ה"קדוש" – את האדם שמת יפה, לא את האדם שנלחם יפה. אין זאת אמת. קדושים וקרבנות היו לנו בדורנו לאלפים: איש מהם לא זכה להיפך לאגדה. זכותו של תרומפלדור אינה בכך, שהערביים הרגו אותו, אלא בכך, שהוא הגן על ישוב יהודי בנשק ביד והרג ברוצחים קודם שהם הרגוהו.

זו, וזו בלבד, היא משמעותה של אגדת תל-חי בקרב ההמונים והנוער: וכל עצרת-זכרון בי"א באדר עוד מחזקת ומבצרת מהות זו דווקא. כל אדם, שמשתתף בהספד לתרומפלדור, עוזר להשריש בלבבות היהודים את הכיסופים לידיים חזקות. לפיכך כל אחד ואחד צריך לשאול את עצמו: מה אני רוצה? מה אומרות לי שתי המלים – תרומפלדור ותל-חי – האם זה חריג, אי-הבנה, משגה, ששגה היושב במרומים בשעה שיצר טיפוס כזה בעמו ישראל – או סמל ומופת? אם אתה משיב בחיוב על השאלה השניה – בוא להספד; ואם אתה משיב בחיוב על השאלה הראשונה – אל תבוא.

תרומפלדור בתור חייל יהודי, תל-חי – מצודה יהודית מזויינת, לא אי-הבנה הם, אלא מופת ומסורת לדורנו הצעיר.

² יהודי שהרג בפאריס את פטליורה, פורע הפרעות ביהודי אוקראינה.

על כך, שעדיין לא חלפה בעולמנו האופנה להכות ולהרוג יהודים, מיותר להתווכח – זאת אפילו עיוור רואה. נשארת אם כן, למעשה, קושיה אחת בלבד: מהי העצה הטובה ביותר נגד אופנה כזו? כי אסור לשכוח, שגם מתנגדי שיטתו של תרומפלדור שונאים פרעות ומחפשים עצה לסכל מעיקרה אפשרות של פוגרום. אבל, אומרים הם, התחבולה הטובה ביותר היא לא להשיב עין-תחת-עין דווקא. בכך הם מזדמנים ביחד עם הוגים גדולים מאוד ואציליים מאוד, כגון טולסטוי, או גנדי; גם אלה אומרים, שהושטת הלחי השניה תפרק מנשקו את הרע שבאויבים יותר מהר מסטירה-תחת-סטירה ביד חזקה. הם טוענים, שהשיטה של אלימות-תחת-אלימות יכולה לפגוע רק בשרירי האוייב, אבל לא בלבו, לא ברצונו – אדרבא, את הרצון ואת הלב יכולה היא להצית באש עוד יותר מסוכנת. לפיכך, השיטה של היעדר תשובה על מעשה-אלימות היא היחידה שמשפיעה במישרים על רצונו הרע של האלים ומכבה לאט-לאט את האש הרעה שבלבו, בעצביו, בנשמתו; האוייב מתחיל להתבייש – והרי אין לך דבר המשפיע על מוסרו של האדם יותר מן הבושה. הם טוענים, שכל אסונה של האנושות נובע מן הרצון "להשיב" תמיד. אילו הנהיגו מלכתחילה את שיטת אי-התגובה, לא היה העולם שומע מזמן על מלחמות ועל פרעות.

הלכה נאה ונאצלת היא הלכה זו; אבל דבר נאה, ונאצל עדיין אינו עושה אותו לנכון. והראיה הטובה ביותר, שאין בה אמת, מונחת לפני עינינו, ושמה: תולדות הגלות. אין זה נכון, שהבריות לא ניסו אף פעם לבחון את שיטתו של טולסטוי. אנו, היהודים, עשינו את הבחינה; לא עשינו בלבד, אלא אף העברנו אותה באורח שיטתי ובסבלנות על-אנושית דרך כור-המציאות במרוצת דורותינו הרבים מספור, בלא לשים לב, שהשיטה של "לא להשיב" לא הועילה לא בפעם הראשונה ולא בפעם השלישית ואף לא בפעם המאה: היכו אותנו שוב ושוב. ואנו שוב ושוב לא השיבנו. ההיסטוריה של הגלות מלאה פרעות, אבל לא מעשי הגנה. הנה כאן לפניכם הבחינה, שנבחנה שיטה זו באורח מדוקדק ויסודי, לפי מיטב הדרישות של המדע, בכל הזמנים ובכל האקלימים. והמסקנה? – מכים.

אופיו של האדם לא שחור הוא ולא לבן, לא רע ולא טוב : הוא תוצר של היחס בין התיאבון והיכולת. תיאבונות יש לאדם והוא מבקש להשביעם על-ידי פנייה לצד "ההתנגדות הקלה ביותר". אם ההתנגדות גדולה מדי, אומר האדם לעצמו, שאין הסחורה שווה בהוצאות והוא מוותר על תיאבונו. אבל כיון שרואה הוא, שהתנגדות אין, אומר הוא לעצמו: "כאן מותר", וכבר הוא מתפשק לאורך ולרוחב.

הרעל הארסי ביותר, שיכול להרעיל את מוסרו של אדם, טמון במלים: "כאן מותר". בכל מקום, שרווח בו נוסח זה, אין המוסר מועיל. רוצים אתם דוגמה: קיראו את העובדות על מעשיהם של כמעט כל העמים הלבנים במושבות שלהם באפריקה עד למוצאי המאה - התשע-עשרה: טלו את בלגיה בקונגו. הבלגים לא עם של רוצחים הם"; אדרבא, ארצם היא אחת הארצות השלוות, התרבותיות ביותר באירופה. אצלם במולדת הפקידים ובעלי-העסקים מנומסים והגונים. אבל בקונגו, ששם היה להם עניין עם כושים, גרועים היו מסוחר-העבדים באוהל הדוד תום. אותם פקידים ואותם אנשי-עסק. מדוע? כי הם הרגישו, שכאן מותר. בנעורי ראיתי זאת בעיני ממש, וגם כאן מצד בלגים. בעיר, שבה נולדתי, אודיסה, היתה החשמלית שייכם לחברה בלגית, והמנהל היה אדם בשם מסיה קאמביה. ואדם זה היה סוטר לקרונאים בפרהסיה באמצע הרחוב? ואולם אצלו בבריסל נחשב לאדם שליו והגון למדי, כי בבריסל זה אסור, ובעיר רוסית לפני כשלושים שנה היה זה מותר.

טלו קודש-קדשים וכיתבו עליו "מותר" – וכבר ימצא מי שיחללו. עיקרה של תרבות הוא אולי בכך, שפוחת והולך כסדרו מספר המטרות, ש"מותר" לחללן. השערה ילדותית ישער מי שיחשוב, שלפני מאה שנים היו בני-אדם רעים וכעת הם טובים, מפני שאז התייחסו לאיכר או לפועל כאל תל של אשפה וכיום מסירים לכבודו את הכובע. אחוז הטובים והרעים אז היה כמו שהוא היום, אבל העני למד בינתיים להתנגד.

כיום אולי לא נשארה בעולם התרבותי כולו פינה, שבה עדיין מתנוססת הכתובת: הפקר.
היוצא-מן-הכלל האחד הננו אנו: היהודים. לכן אוהב כל-כך העם, לכן אוהב כל-כך הנוער את
תרומפלדור החייל: לא את פטישו, לא את אתו, ולא את מחרשתו, אלא באמת את חרבו. לכן
קדושה להם תל-חי המצודה אלף מונים מתל-חי הקבוצה. בעיניהם זה סמל, שבכל זאת יש
דרך להיחלץ מן ההפקר.

משתעשעים אצלנו במלים לטיניות. לדידם של הבונדאים לשעבר מן הייווסקציה
המוסקוואית נקרא לימוד הלשון העברית –"קלריקליזם". אותו טעם בדיוק יש לדיבורים,
שמדברים אצלנו על "מיליטריזם יהודי". בשני המקרים זהו שימוש לרעה במלים ובמושגים.

מיליטריזם – משמעו משטר, שבו יש למדינה יותר מדי חיילים. זהו השימוש ההוגן
היחיד במלה לטינית זו. אבל שום אדם, שדעתו צלולה, עדיין לא דרש, שעם יישאר לגמרי
בלא כוחות מזויינים. הקיצוני בפציפיסטים (מובן מאליו, שאין הכוונה כאן לבני-אדם שלא
מן היישוב, כגון טולסטוי) מעמיד רק את התביעה, שבכל מדינה יפחיתו את הכוחות
המזויינים עד לאותו מינימום, שיקבעו מומחים חסרי-פניות שהוא הכרחי לשמירת הסדר.
אבל לנו, היהודים, אין גם מינימום מינימלי זה, אף-על-פי ששהדינו במרומים, שמאוד-מאוד
זקוקים אנו לאמצעי כלשהו כדי "לשמור על הסדר" מסביב לרחוב-היהודים. אני מבין,
כשקוראים מיליטריסטים לאלה, שאינם רוצים להסתפק במינימום. אבל לתלות קולר זה
בצווארם של אלה, שאין להם כלום ורוצים להשיג לפחות את החלק העשירי מן המינימום,
הרי אלה דברים בעלמא. לאדם שבע, שבכל זאת רוצה להוסיף ולאכול, קוראים גרגרן; אבל
כשדורש אוכל אדם, שהוא רעב, איש לא יקרא לו בשם זה.

התוך והטעם והתוכן של העלאת זכרון יום-מותו של תרומפלדור טמון באותו מוסר שהוא גם מוסרו של חג-החנוכה. וכמו לגבי חנוכה, ניסו גם כאן להאפיל את המשמעות הנכונה, המאלפת, של המאורע ההיסטורי. הנס של חנוכה טמון למעשה בגבורת האחים לבית חשמונאי וחייליהם. רחוק אני מלומר, שמסורת פך-השמן אינה מסורת יפה, אפשר נעולה גם בה סמליות נאצלת. אבל מבחינה היסטורית לא זה העיקר. והמעטת דמותה של תל-חי יכולה להיות סילוף אמיתי של האמת ההיסטורית. תל-חי כמוה כפורט-ארתור וכסווטופול לרוסים, כוורדן לצרפתים: מצודה, שהאוייב צד עליה בנשק, והיהודי הגן עליה גם הוא בנשק. ותרומפלדור היה בראש וראשונה מנהיג של יהודים אוחזי-נשק. ואת ה"קדיש" לזכרו נאמר כך: כל עוד אנו זוכרים שמך – יתגדל ויתקדש בקרבנו מופתך, ואנו בדרכך נלך.